

11 tot en met 19 oktober 2003

Amfibieën en reptielen in

EXTREM

deel 1

*Jan Van der Voort
Antoon Wolfsstraat 24 bus 1
2900 Schoten België
Tel. : +32.(0)3.658.38.79
jan.vandervoort@tijd.com
Foto's van de auteur*

(Spanje)

MADURA

Het lastige van herpetologische studiereizen is vaak niet om ergens wat amfibieën en reptielen, maar wel een stelletje gelijkgezinde gestoorden te vinden, voor wie het woord vakantiegeogens zich vertaalt in het omwoelen van vuilnisbellen of het zich een breuk tillen aan rotsblokken. Wat dat betreft zijn ecotoeristen-bureaus handige instrumenten. Ik had goede herinneringen aan vroegere reizen met Eco Tourist Services, en toen het Spaanse Extremadura, toch zo'n beetje het Mekka van de Westeuropese natuurgebieden, als reisbestemming opdoek, was de beslissing snel genomen.

Algemene reisbeschrijving

We verbleven de eerste vijf nachten in het dorpje Torrejon el Rubio, ideaal gelegen vlakbij het natuurgebied van Monfragüe en temidden van de typische *dehesa's* van Extremadura. We verplaatsten ons tijdens deze reis met twee comfortabele busjes. De chauffeurs/gidsen stonden via walkie-talkies met elkaar in verbinding, zodat waarnemingen tijdens het rijden voor niemand onopgemerkt bleven. Vooral in het steppe- en *dehesa*gedeelte van Extremadura zijn wat langere ritten vaak onvermijdelijk, maar doordat we twee busjes hadden, kon de groep desgewenst opgesplitst worden, met soms de keuze tussen een lange of een korte rit. De laatste drie nachten verhuisden we naar Castañar de Ibor. In de onmiddellijke omgeving van ons hotel lag er een mooi wandelpad dat helemaal door de verschillende biotopen van de Sierra de Guadalupe liep. Door die ligging waren verre verplaatsingen met de busjes niet meer nodig. Eco Tourist Services gaat altijd prat op de kwaliteit van zijn (plaatselijke) gidsen, een reputatie die ze ook

deze reis meer dan waar maakte. Godfried Schreur, een Nederlander die al jaren in Extremadura woont en werkt, bracht ons telkens naar de mooiste en beste zoekstekken. Het resultaat is te zien in de waarnemingslijsten (opgenomen in deel 2), met onder meer waarnemingen van alle slangensoorten van Extremadura. Bovendien spreekt hij vloeiend Spaans en wist hij heel wat te vertellen over de geschiedenis en de gebruiken van de streek. Edo van Uchelen, de reisleader, wist dan weer elke dag organisatie en improvisatie naadloos met elkaar te verzoenen. Dit gegeven in combinatie met de aangename groep (achtien personen), waarbij iedereen zijn bijdrage leverde in kennis, energie en goed humeur heeft deze reis weer tot een heerlijke herinnering gemaakt.

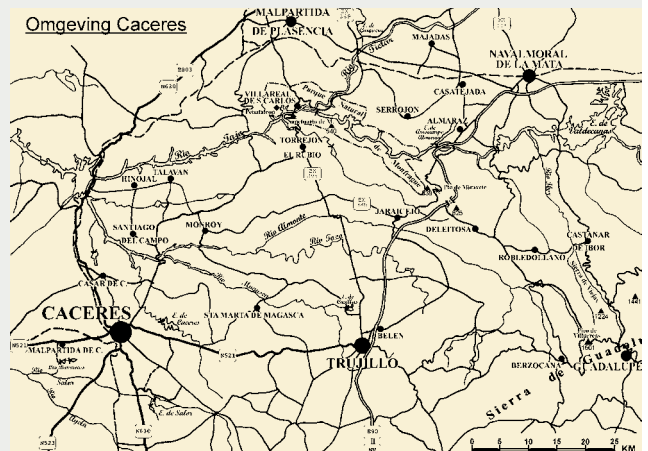
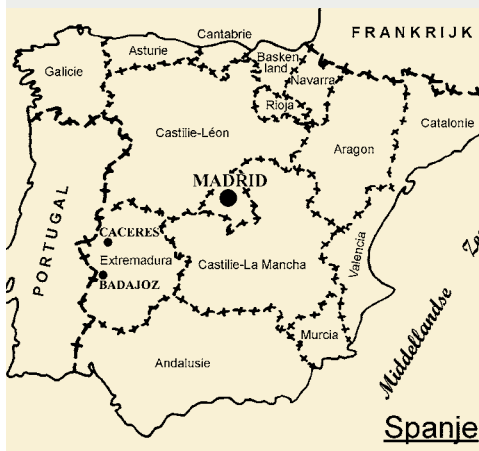
Overzicht bezochte gebieden

Extremadura is, net als bijvoorbeeld Catalonië en Andalusië, een van de autonome regio's van Spanje. Hoewel er slechts twee provincies zijn (Cáceres in het noorden en Badajoz in het zuiden) is het een van de grotere regio's. Met 41.602 km² is Extremadura ongeveer zo groot als Nederland, en met 1.100.000 inwoners is het een van de dunst bevolkte regio's van Spanje.

Dit lage bevolkingscijfer, in combinatie met de ongenadig hete zomers en de rotsachtige bodem, maakt Extremadura bijna alleen geschikt voor extensieve landbouw en veeteelt. Hierdoor is de biologische diversiteit grotendeels intact gebleven. Je kan Extremadura *grosso modo* verdelen in een vier- tot vijftal landschapstypes.

Verreweg het grootste deel van de oppervlakte wordt ingenomen door "*dehesa*", een open mediterraan

◀ *Natrix maura*, adult uit Rio Almonte

Iberische vroedmeesterpad, *Alytes cisternasii*, adult mannetje mét eiersnoeren

boslandschap, vergelijkbaar met bossavanne. Het is echter een cultuurlandschap met (vooral) kurk- en steeneik en een grazige bodembegroeiing voor het vee. Voornaamste teelten hier zijn de kurk van de kurkeiken (vertel uw wijnhandelaar dat u enkel wijnflessen met kurken stoppen wenst, u steunt hiermee een belangrijke en natuurvriendelijke sector), runderen, in het bijzonder de vechtstieren voor de stierengevechten, en varkens die in halfwilde staat rondzwerven en zich voeden met de eikels van de steeneiken, wat aan hun vlees een uitzonderlijk delicate smaak geeft. De hammen van deze varkens worden verwerkt tot de beroemde "Patanegra"-hammen. Blauwe ekster, klapekster en hop zijn hier algemeen, en de karkassen van gestorven vee zijn de belangrijkste voedselbron van de talrijke gieren, wouwen en raven. In de drinkpoelen, in het voorjaar gevuld met regenwater, kunnen amfibieën als Spaanse knoflookpad, ribbensalamander en dwergmarmersalamander zich voortplanten.

Op sommige plaatsen zijn de vlaktes volledig ontbost. Deze vlaktes worden ofwel gebruikt om graan te verbouwen, ofwel als (droge) schapenweiden, en zijn waarschijnlijk de interessantste *steppegebieden* van West-Europa. Witbuik- en zwartbuikzandhoen, grote en kleine trap, griel en allerlei soorten leeuweriken zijn hier niet zeldzaam. Waar zich in het regen-

seizoen waterloopjes vormen, worden vaak kleine dammetjes opgeworpen, zodat er poelen achterblijven. Hier vind je in het voorjaar amfibieën als de Iberische vroedmeesterpad en salamanders, en reptielen als Moorse beekschildpad en adderringslang. De stapelmuurtjes die de droge weilanden afbakenen, zijn dan weer een geschikte biotoop voor allerlei slangen en hagedissen.

Echt hoge *bergen* vind je in Extremadura enkel in het noorden, waar de Sierra de Gredos de grens met Castilië-Léon vormt. Hier reiken de hoogste toppen tot boven de 2000 meter. Bij ons bezoek aan La Plataforma (op de noordelijke hellingen van de Almanzor) begonnen de eerste tekenen van de winter zich aan te kondigen: zelfs op het middaguur in de zon haalde de thermometer amper 15°C. Interessanter (in deze tijd van het jaar) zijn de *heuvel-landschappen* zoals de Sierra de Guadalupe (hoogste top 1600 meter) of Monfragüe. Deze heuvelruggen zijn meestal begroeid met bossen (eiken, kastanje-, olijfbomen), en de grote rivieren als de Taag hebben diepe kloven uitgesleten. De hoge kliffen bieden broedgelegenheid aan gieren, arenden en zwarte ooievaars. De valleien zijn vaak begroeid met mediterraan maquis, en worden bewoond door een allegaartje van zangvogels.

Extremadura lijkt niet echt een streek waar je grote

waterpartijen gaat zoeken, en toch... De Spaanse overheid voert reeds lang een politiek van "water-beheersing" in de regio. Vrijwel elke rivier die door het gebied stroomt is meerdere keren afgedamd. Dit resulteert in talloze *stuwweren*. Elke stad, maar ook elk dorp of gehucht, heeft zijn "embalse". Hoewel de embalse's een bij uitstek kunstmatige biotoop vormen, zijn het toch interessante plaatsen voor vogels. Tijdens de trekperiode foerageren hier allerlei soorten eenden en waadvogels, en in de rietkragen broeden bruine kiekendief en rietzangers.

Dag voor dag

Zaterdag 11 oktober: heenreis Na een stressy treinrit met vastgelopen wissels en een voorspoedige vlucht vanuit Zaventem landen we in de vooravond op de luchthaven van Madrid. Hier worden we verwelkomd door een buslading enthousiaste Nederlanders, die er door hun ochtendvlucht al een excursiedag op hebben zitten. We slagen er net in niet groen te worden van jaloezie bij de waarnemingen die zij er die dag al hebben genoteerd (Iberische vroedmeesterpad, *Alytes cisternasii*, mét eiersnoeren!) en vertrekken vervolgens spoorwegs naar ons hotel in Torrejon el Rubio.

Zondag 12 oktober: Monfragüe Een Extremadura-reis kan haast niet anders beginnen dan met een bezoek aan de obligate gierenrots (Peñafalcon) van Monfragüe, dus ook deze niet. De herpetologische variant van de uitstap oogt evenwel wat sportiever: een klim langs de zuidzijde van de Sanctuario de Monfragüe naar de dertiende-eeuwse ruïne en een afdaling langs de noordzijde, met op die manier een variatie aan droge (zuidzijde) en vochtige (noordzijde) bosbiotopen. De toon wordt al direct gezet met waarnemingen van onder meer een juveniele parelhagedis (*Timon lepidus*) en hoefijzerslang (*Coluber hippocrepis*), en naast de schroevende gieren enkele voorbij zeilende (steen)arenden. De weergoden scho-telen ons tijdens de wandeling meteen ook een staalkaart voor van alle weersomstandigheden die we tijdens onze verdere reis mogen verwachten: bewolking, zonnige perioden, maar ook hevige buien. Na de lunch in Villareal de San Carlos onderwerpen we de onmiddellijke omgeving van het dorpje aan een nader onderzoek. Mai ontdekt al snel een hagedis-slang (*Malpolon monspessulanus*), die we met vereende krachten van onder een boomstronk tevoorschijn halen. Het prachtige adulte mannetje (ca 120 cm) met zijn markante kop maakt veel indruk. We zullen tijdens deze reis nog vrijwel dagelijks soortgenoten

Parelhagedis, *Timon lepidus*, juveniel

▲ Hoefijzerslang (*Coluber hippocrepis*), juveniel uit Monfragüe

▼ Hagedisslang (*Malpolon monspessulanus*), adulte man

▲ Gironde Gladde Slang (*Coronella girondica*), adult omgeving Caceres, typische koptekening met slaapstreek tot het oog.

▼ Spaanse Knoflookpad (*Pelobates cultripes*)

vinden, maar dit zal wel de mooiste blijken.

's Avonds na het eten maken we nog een wandeling door ons dorpje (Torrejon el Rubio), met klunkelende Iberische vroedmeesterpadjes (*Alytes cisternasii*), rugstreeppad (*Bufo calamita*), Gewone pad (*Bufo bufo spinosus*) en toch wel tot onze verwondering ook Spaanse knoflookpad (*Pelobates cultripedis*) en Zuideuropese boomkikker (*Hyla meridionalis*). Veertien soorten reptielen en amfibieën op de eerste dag, het verbruik van filmpjes navenant.

Maandag 13 oktober: Torrejon el Rubio - Trujillo Vandaag onderzoeken we eerst een prachtig stukje Rio Almonte bij het bruggetje over de EX208. In verspreide slagorde duikelt iedereen zijn exemplaren op van Iberische ubiquitousen als Algerijnse zandloper (*Psammodromus algirus*), adderringslang (*Natrix maura*) of Moorse beekschilpad (*Mauremys leprosa*), terwijl sommigen volgens eigen interesse nog wat libellen, spinnen of andere vogels noteren.

Eenzelfde scenario bij onze volgende zoekstop in een steppenachtig gebiedje niet ver van het Embalse de Casillas, dit keer echter met opzienbarender gevolg: Girondische gladde slang (*Coronella girondica*), Spaanse zandloper (*Psammodromus hispanicus*) en vooral de roodstaartfranjeteehagedis (*Acanthodactylus erythrurus*), terwijl die hier volgens de Spaanse verspreidingsatlas helemaal niet voorkomt. Drie salamandersoorten en kwakende Zuid-Europese boomkikkers ronden het lijstje mooi af.

's Namiddags gaat de helft van het gezelschap op citytrip naar Trujillo, de andere helft volhardt in het herp-hunting, ditmaal langs de weg tussen Monroy en Torrejon el Rubio, evenwel zonder noemenswaardig resultaat.

Na het avondmaal tuffen we, gewapend met een schijnwerper, nog eens over en weer naar Jaraicejo met een overstekende wilde kat (*Felix silvestris*) als belangrijkste item in het notitieboekje. Niet echt wat we zochten, niettemin een fel gesmaakte waarneming.

Dinsdag 14 oktober: zuidflank Sierra de Gredos Door het oponthoud heeft het geen zin om de vandaag geplande noordflank van de Sierra de Gredos te bezoeken, die wordt voor morgen gereserveerd. Niet getreurd evenwel, Godfried kent wel enkele mooie plekjes langs de zuidflank. Een beslissing die bijval lijkt te krijgen van Hierboven, want onderweg houdt het op met regenen en bij de eerste stop bij een bergriivertje langs de EX203 bij Jarandilla de la Vera breekt een voorzichtig zonnetje door. Signaal voor de Spaanse smaragdhagedis (*Lacerta schreiberi*), een typische bewoner van Westiberische vochtige bergbiotopen, om zich te tonen. Uit het riviertje komen ook enkele Spaanse beekkikkers (*Rana iberica*), biotoopgenoten van de vorige soort, tevoorschijn.

Een tweede stop brengt ons naar het Lago de Jaraiz, een klein stuwmeertje niet ver van de EX203. Een Spaanse ringslang (*Natrix natrix astreptophora*) is een mooie waarneming, en ook in deze omgeving vinden we de Roodstaartfranjeteehagedis op een plek die nog niet bekend is in de verspreidingsatlas. Blijkbaar toch een soort die wel eens over het hoofd wordt gezien. Op de terugweg naar het hotel zet een vos (*Vulpes vulpes*) een keurige streep onder de notities van de dag.

Deel 2 in de volgende uitgave van Lacerta.

Zuideuropese boomkikker (*Hyla meridionalis*), adult omgeving Torrejon el Rubio

